

SAHTE VE TAHRİF EDİLMİŞ ÇEKİN ÖDENMESİNDEN DOĞAN SORUMLULUK

*Dr. Sema AYDIN**

I. Giriş

Sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinden dolayı sorumluluğun kime ait olacağı hukukumuzda önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu konuda yürürlükteki Ticaret Kanunu'nuzun 724. maddesinde¹ yer alan düzenleme çerçevesinde bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. İlgili maddede; "Sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemiş olmasından doğan zarar muhataba ait olur; meğer ki, senette keşideci olarak gösterilen kimseye kendisine bırakılan çek defterini iyi saklamamış olması gibi bir kusurun isnadı mümkün olsun" hükmü yer almaktadır. Söz konusu madde, bu tür bir çekin ödenmesiyle ortaya çıkacak zarara, sahtelik veya tahrifat fiilini bizzat gerçekleştiren fail dışındaki kişilerden kimin katlanacağını ortaya koymaktadır. TTK. m.724 burada keşidecinin herhangi bir kusuru bulunmadıkça, ekonomik yönden keşideciden daha güçlü konumda olan ve sahtelik ve tahrifat hallerini anlama olasılığı daha yüksek bulunan bankaları sorumlu tutmuştur.

* Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı.

¹ İlgili düzenleme TTK Tasarısı 812. maddede dili güncellenerek aynen alınmıştır. "Sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemiş olmasından doğan zarar muhataba ait olur; meğerki, senette düzenleyen olarak gösterilen kişiye, kendisine verilen çek defterini iyi saklamamış olması gibi bir kusurun yüklenmesi mümkün olsun." (Türk Ticaret Kanunu Tasarısı halen TBMM Genel Kurulu'nda bulunmaktadır. Tasarı'nın Başbakanlığa sevk tarihi: 22.06.2005, TBMM'ye sevk tarihi: 09.11.2005'dir. Tasarı, 26 Kasım 2008 tarihinden itibaren TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlanmıştır. Tasarı metni için bkz. <http://www.kgm.adalet.gov.tr/tbmmgk/ttk.pdf>).

II. Sorumluluğun Şartları

1. Sahte ve Tahrif Edilmiş Bir Çekin Bulunması

TTK. m.724'ün uygulanabilmesi için öncelikle ortada sahte veya tahrif edilmiş bir çek bulunması gereklidir². Sahte ve tahrif edilmiş çek ibaresi, şekil bakımından çekteki tüm sahtelikleri ve tahrifatı kapsayan bir madde olarak kabul edilmektedir³. Sahtelik, çek üzerinde bir kimseye aitmiş gibi görünen imza ve beyanların gerçekte o kimseye ait olmaması durumunu ifade etmektedir. Çek üzerinde tahrifat ise; çek üzerinde mevcut bulunan bazı imza ve beyanların kazınarak ya da benzeri usullerle hukuka aykırı bir şekilde ilgililerin muvafakatini almaksızın⁴ değiştirilmesini ifade eder⁵.

2. Muhatap Bankanın Ödemede Bulunması

TTK. m.724'ün uygulanabilmesi için sahte veya tahrif edilmiş çek bankanın tarafından ödenmiş olması gerekir⁶. Bu husus, maddede yer alan "...çeki ödemiş olmasından doğan zarar..." ifadesinden anlaşılmaktadır. Ödeme kavramı, TTK. m.717⁷ anlamında hamilin hesabına nakil işlemi de içerir⁸. Muhatap banka, ilk etapta başka bir sebeple sahte veya tahrif edilmiş çeki ödemekten kaçınmış ve hamilin açtığı bir dava sebebiyle mahkeme kararı üzerine ödeme yapmak zorunda kalmış olsa bile, bu, durumda bir

² "Çekte sahtelik ve tahrifat halleri"ne ilişkin ayrıntılı açıklamalara makalenin III numaralı başlığında yer verilmiştir.

³ Nurkut İNAN, Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara, 1981, s. 118.

⁴ Çek üzerinde keşideci tarafından yapılan değişiklikler ve tüm hak ve borç sahiplerinin muvafakati ile yapılan değişiklikler tahrifat sayılmayacaktır (Ömer TEOMAN, Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I., Hukuki Mütealaalar, I. Kitap, 1989-1991, İstanbul, 1992, s. 22).

⁵ KALPSÜZ (EREM/ÇELEBİCAN), İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, 2. Bası, Ankara, 1974, s. 138.

⁶ Yargıtay 11.HD., 26.03.1998, E.1997/9677, K.1998/2201 sayılı kararında; çekin takas odası aracılığıyla tahsil edilmesinin bankanın sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı belirtilmiştir. Karar için bkz. <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=17802> (Erişim Tarihi 24.06.2010).

⁷ TTK. m.717, f.1 ve f.2: "Bir çekin keşidecisi veya hamili çekin yüz tarafına mailen enine doğru "Hesaba geçirilecektir" kaydını veya buna benzer bir tabiri yazarak çekin nakden ödenmesini menedebilir. Bu takdirde çek; muhatap tarafından ancak hesaba alacak kayıt, takas, hesap nakli suretiyle kayden ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer. Hesaba geçirilecektir kaydının çizilmesi hükümsüzdür" şeklinde ifade edilmiştir. Bu madde Tasarı'nın 805. maddesine dili güncelleştirilerek aynen alınmıştır.

⁸ Müge TEKİL, Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul, 1997, s. 84.

değişiklik yaratmaz ve yine TTK. m.724 hükmü uygulanır⁹. Bununla birlikte muhatap bankanın, hangi nedenle olursa olsun, yani sahtelik ve tahrifatı fark etmese de ödeme yapmayı reddetmesi halinde ise, TTK. m.724 uygulanmayacaktır. Nitekim Yargıtay bir kararında¹⁰, sahte imzalı çeki ödemeyip üzerine “karşılıksızdır” ibaresinin yazılması durumunda bankayı kusurlu saymışsa da, ödeme olmadığından TTK. m.724’ün uygulanmayacağını belirtmiştir. Böyle bir durumda çekin hamili, müracaat hakkını kullanarak keşideciye müracaat ederse, keşideci, hükümsüzlük defini ileri sürerek ödemede bulunmaz; ancak kendisine ait bir çeki karşılıksızdır kaydının konulması suretiyle ticari itibarı zedelendiği için muhatap bankayla arasındaki çek anlaşmasına dayanarak BK.m.96 uyarınca bankadan tazminat talep edilebilir¹¹. Bu halde banka, TTK. m.724’den farklı olarak sadece sahtelik veya tahrifatı fark etmemede kusuru varsa sorumlu tutulabilir.

Sahte veya tahrif edilmiş bir çekin muhatap banka tarafından ödenmediği hallerde de ortada bir zarar vardır; ama bu zarara, TTK. m.724 uygulanmadığı için banka katlanmaz. Kimin katlanacağı ise, kambiyo ilişkisine dayanan müracaat hakkı kurallarına göre belirlenir¹².

3. Keşidecinin Zarara Uğraması

TTK. m.724 hükmü, sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmiş olmasından doğan zarara kimin katlanacağını düzenleyen bir maddedir. Maddenin ilk cümlesinde yer alan “*Sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemiş olmasından doğan zarar muhataba ait olacaktır*” ibaresi, muhatap bankanın sorumluluğunun, sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden zarar

⁹ Maddenin uygulanabilmesi için muhatabın ödemeyi rızaen yapmış olması şart değildir (İNAN, s.133; TEKİL, s. 81).

¹⁰ Yargıtay 11. HD., 28.05.1979 tarih, 2576 E., 2828 K için bkz. (İNAN/KIVANÇ, Yargıtay 11.Hukuk Dairesinin Çeke İlişkin Kararları, 1979-1982, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, C.1, Ankara 1984, s.160).

¹¹ Aksi fikir için bkz. İNAN, s. 137’de, “muhatabın, ödeme yapmadığı böyle bir durumda keşideciye karşı sözleşmeden doğan bir sorumluluğunun söz konusu olmayacağını belirtmektedir. Yazarın bu ifadesinden, haksız fiilden doğan bir sorumluluğun mümkün olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Ancak burada yazarın gözden kaçırdığı husus, muhatabın “karşılıksız” kaydını koymaması gereken bir çeki bu kaydı koyarak akdi bir ilişki içinde olduğu keşideciyi bu akdin kapsamına giren bir konuda zarara uğrattığıdır. Yani burada bir borç ihlali söz konusudur.” Bkz. Ali PASLI, Sahte ve Tahrif Edilmiş Çek, İstanbul Barosu Dergisi, C. 74, S. 7-8-9, s. 639.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz., İNAN, s. 133.

gören tüm ilgililere karşı düzenlenmiş olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Ancak hükmün devamında, muhatabın sorumluluktan kurtulması için sadece keşidecinin kusurundan söz edilmiş olması maddenin, keşideci ile muhatap arasındaki ilişkiyi düzenlediği, dolayısıyla sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden dolayı keşidecinin zarar görmesi halinde uygulanabilecek bir hüküm olduğu anlaşılmaktadır¹³. Sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmiş olmasından dolayı keşideci iki kere ödeme ya da çekin üzerinde yazılı meblağdan fazla ödeme yapmak tehlikesi ile karşılaşabilir. Bu zarar, keşidecinin muhatap banka nezdindeki hesabından ödeme yapılması veya keşideci ile banka arasındaki kredi ilişkisine dayalı olarak keşideci hesabına borç yazılması suretiyle ortaya çıkabilir. Keşidecinin böyle bir zararı ortaya çıktığında, bu zarara kimin katlanacağı TTK. m.724 uyarınca çözüme bağlanacaktır.

Sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden dolayı çekin meşru hamili alacağını elde edememe tehlikesiyle de karşılaşabilir. Bu durumda ortaya çıkan zarar, keşidecinin zararı olmayacağı için TTK. m.724 uygulanmayacak olsa bile, buradan muhatap bankanın lehdar veya hamillere karşı sorumlu olmayacağı sonucuna varmak da mümkün değildir. Muhatabın böyle bir çeki ödemiş olmasından dolayı meşru hamillere karşı sorumluluğu, kanaatimizce haksız fiil hükümlerine dayanan bir kusur sorumluluğudur. Zira muhatap ile keşideci dışındaki hiçbir çek ilgilisi arasında bir akdi ilişki olmadığı için, akdi sorumluluk söz konusu değildir. Çek hamilinin çek yaprağını iyi saklamaması, çekin çalınması ya da kaybı durumunda derhal keşideciyi haberdar etmemesi gibi sebeplerle kusurunun söz konusu olduğu durumlarda muhatabın zararı tazmin yükümlülüğü, BK. m.44 gereğince hamilin kusuru oranında hafifler¹⁴.

III. TTK.m.724'ün Uygulanması Açısından Çekte Sahtelik ve Tahrifat Halleri

TTK. m.724 gereğince sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden dolayı keşideciyi zarara uğratabilecek türdeki sahtelik veya tahrifat hallerinin neler olduğu önem taşımaktadır.

¹³ İNAN, s. 117.

¹⁴ TEKİL, s. 93.

1. Sahtelik Halleri

Sahtelik, çek üzerinde bir kimseye aitmiş gibi görünen imza ve beyanların gerçekte o kimseye ait olmaması durumunu ifade etmektedir¹⁵.

a. Keşidecinin İmzasında Sahtelik

Keşidecinin imzasının sahte olması halinde keşidecinin hesabından ödeme yapılması yönünde bir isteği, ödenmesi gereken bir borcu bulunmamasıyla birlikte çek üzerindeki sahte bir imza ile görünüşte bir durum yaratılması halidir. Böyle bir çekin muhatap banka tarafından ödenmesi durumunda ise, keşideci doğrudan doğruya zarar görecektir. Muhatap banka açısından, çek üzerinde imzası olan şahıslardan keşidecinin imzasının sahte olup olmadığını anlama olasılığı yüksektir. Zira keşideci ile muhatap banka arasındaki çek anlaşması sebebiyle, banka, çek üzerindeki imzanın keşideciye ait olup olmadığını karşılaştırma yapmak suretiyle tespit edebilecektir. Dolayısıyla bankanın, keşideci imzasının sahte olup olmadığını incelemekle yükümlü olduğu, bu incelemeyi gereği gibi yapmadığı hallerde kusurlu olduğu kabul edilmelidir¹⁶.

Burada temsil yetkisi olmaksızın veya temsil yetkisinin sınırlarını aşarak keşidecinin temsilcisi sıfatıyla çekin imzalanmış olması halinde muhatap banka tarafından ödeme yapılmış olması durumunda çekin sahteliği gerekçesi ile TTK. m.724'ün uygulanıp uygulanmayacağı meselesi çeklere uygulanacak poliçe hükümlerini gösteren TTK. m.730'un¹⁷ 590. madde atfi ile olumsuz bir biçimde cevaplandırılabilir. Zira 590. maddeye¹⁸ göre, temsil

¹⁵ İsmail KAYAR, Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 188'de "sahte çek", keşidecinin çek yazma iradesi olmamasına rağmen adına düzenlenmiş ve imzalanmış çek olarak tanımlanmaktadır.

¹⁶ Yargıtay 11.HD., E.2004/12965, K.2005/10621 sayılı kararında, muhatap bankanın keşidecinin imzasını tahkik etmeden çek bedelini ödemesinde kusurlu olduğu belirtilmiştir.

¹⁷ TTK. m.730, TTK Tasarısı'nın 818. maddesinde dili güncellenerek aynen alınmıştır.

¹⁸ **TTK m.590 hükmü Tasarı'nın 678. maddesinde dili güncellenerek aynen alınmıştır. Yetkisiz imza başlıklı düzenleme "Temsile yetkili olmadığı hâlde bir kişinin temsilcisi sıfatıyla bir poliçeye imzasını koyan kişi, o poliçeden dolayı bizzat sorumludur; bu poliçeyi ödediği takdirde, temsil olunduğu kabul edilen kişinin sahip bulunabileceği hakları haiz olur. Yetkisini aşan temsilci için de hüküm böyledir" şeklinde kaleme alınmıştır.**

yetkisi olmadan ya da temsil yetkisini aşarak çeki imzalayan kişi, o çekten dolayı bizzat sorumlu olacaktır¹⁹.

b. Diğer İmzalarda Sahtelik

TTK. m.724'ün uygulanması bakımından sahteliğin keşideci imzasında veya çekteki diğer imzalarda olmasının bir önemi yoktur. Önemli olan bu sahtelikten dolayı keşidecinin zarar görmesidir.

Çekin tedavülü imkânını sağlayan ciro imzalarının dışındaki imzaların sahteliği herhangi bir zarara yol açmaz²⁰. Örneğin avalistlere veya teyit beyanında bulunanlara ait imzalardaki sahteliğe rağmen çek tutarı muhatapça ödenirse, bu durumda esasen herhangi bir kimse nezdinde zarar doğmaz; keşidecinin ödeme iradesini bozan bir eylem söz konusu değildir²¹.

Ciro imzalarında bir sahtelik söz konusu ise, çekin, meşru hamilin elinde olmadığı anlaşılır. Bu durumda da eğer muhatap ödemedede bulunursa mutlaka bir zarar ortaya çıkar²². Burada önemli olan bu zararın kime ait olduğudur. Eğer keşideci bu ödemededen bir zarar görürse, TTK. m.724 uygulanır ve zarara muhatap katlanır. Keşidecinin zarar görmesi, aynı borcundan dolayı iki defa ödeme yapmak zorunda kalması halinde söz konusu olur. Keşidecinin kendi imzası dışındaki bir imzadaki sahtelikten ötürü iki defa ödeme yapması tek bir halde olanaklıdır; bu da lehdar imzasındaki sahtelik²³. Şöyle ki; keşideci, lehdar emrine düzenlediği çeki henüz

¹⁹ Yargıtay 11.HD., 21.11.2002, E.2002/5981, K. 2002/10711 sayılı kararında “*Dava, sahte veya tahrif edilmiş olduğu ileri sürülen bir çekin ödenmiş olmasından kaynaklanan zararın tazmini istemine ilişkindir. Çek'in muhatabı olan davalı banka, hiçbir aşamada, çekin sahteliğini veya tahrif edilmiş olduğunu kabul etmiş değildir. Davalı banka, dava konusu çekin, davacı şirketin yetkili temsilcisi N. O.'ın imzasını ve davacı şirketin kaşesini taşıdığını, öte yandan, TTK'nın 724'üncü maddesi uyarınca, çek defterini iyi saklamayan davacıya karşı bir sorumluluklarının bulunmadığını savunmuştur. Bu durum karşısında mahkemeye, öncelikle çekteki imzanın, çek keşide etmeye yetkili kişiye aidiyeti araştırılmak, sahteliği ortaya çıkarsa TTK'nın 724'üncü maddesi hükümleri gözetilerek sonucuna göre bir karar verilmek gerekirken, hüküm tesisi doğru olmamıştır*” şeklinde görüş açıklamıştır. Karar için bkz. <http://www.yeniforumuz.biz/showthread.php?425812-Sahte-veya-tahrif-edilmiş-çek> (Erişim Tarihi: 24.06.2010).

²⁰ İNAN, s. 119.

²¹ Ekrem TÖRÜNER, Ticaret Yasamız Açısından Çekte Sahtekarlık ve Tahrifat, ABD, 1980, S.1, s. 209.

²² İNAN, s. 120.

²³ TÖRÜNER, s. 209; İNAN, s. 121-122.

lehdara teslim etmeden önce çaldırır veya kaybetmiş olursa, ciranta imzalarını tahkik mecburiyeti ya da böyle bir imkânı olmayan banka çek bedelini ödediği takdirde, keşidecinin hesabından ilk ödeme yapılmış olur; daha sonra lehdar temel borç ilişkisi nedeniyle keşideciden alacağını talep ederse, keşideci ödeme yapmak zorunda kalacak ve iki kere aynı meblağın ödenmesi şeklinde bir zararla karşı karşıya kalacaktır. Sonuçta keşidecinin zarar görmesi durumu gerçekleştiği için TTK. m.724 uygulama alanı bulacaktır.

Çek üzerinde yer alan ciranta imzalarında bir sahtelik varsa, bu durumda muhatap bankanın bu imzaların geçerliliği yönünde bir araştırma yapması söz konusu olmayacaktır²⁴. Zira TTK'nın 713. maddesinde²⁵, muhatap bankanın çeki öderken düzgün bir ciro zinciri olup olmadığını incelemekle yükümlü olduğu, ciranta imzalarının gerçekliğini araştırma yükümlülüğünün bulunmadığı açıkça hükme bağlanmıştır. Lehdardan sonraki cirantaların imzalarının sahte olması halinde keşidecinin lehdar dışındaki çek ilgilileri ile arasında temel bir borç ilişkisi bulunmadığı için ikinci bir defa ödeme yapma ve dolayısıyla da zarar görme ihtimali yoktur. Bu sebeple de bu durumlarda TTK. m.724 uygulanmaz.

c. Beyanlarda Sahtelik

Çek üzerinde bulunan beyanlarda da sahtelik olasılığı bulunmaktadır. Keşidecinin zararını, dolayısıyla da TTK. m.724'ün uygulanmasını gerektirecek sahtelikler; “çek tutarı”, “lehdar ismi” ve tartışmalı olmakla birlikte “temsil” ile ilgili beyanlarda olanlardır. Diğer beyanlarda, örneğin aval ve teyit beyanlarında yapılan sahtelikler ise, keşidecinin zararına yol açmayacağı için bu madde kapsamına girmezler²⁶.

²⁴ Muhatap bankanın çek üzerindeki imzalar bakımından sorumluluğunun keşidecinin imzası ile sınırlı bir sorumluluk olduğunu; zira muhatapın keşideciyi tanıma zorunluluğu bulunmasına rağmen cirantaları tanımamasının imkânsız olduğu doktrinde belirtilmektedir. Bkz. Hayri **DOMANIÇ**, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.IV, İstanbul, 1990, s. 458; Seza **REİSOĞLU**, Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara, 2003, s. 362; aksi yönde görüş için bkz. **İNAN**, s. 117.

²⁵ TTK m. 713 dili güncellenerek aynen Tasarı'ya alınmıştır. 801. maddede yer alan düzenleme şu şekildedir: “Cirosu kabil bir çeki ödeyen muhatap, ciroların arasında düzenli bir teselsülün var olup olmadığını incelemekle yükümlü ise de, cirantaların imzalarının geçerliliğini incelemek zorunda değildir”.

²⁶ **PASLI**, s. 648; **TÖRÜNER**, s. 210.

Bazı durumlarda çek yapraklarının sadece keşidecinin imzası atılmış olarak, ama diğer yasal unsurları içermeksizin saklandıkları ve gerektiği zaman noksanları tamamlanarak tedavüle çıkarıldıkları görülmektedir. Bu tür bir çekin kötü niyetli üçüncü kişiler tarafından herhangi bir biçimde ele geçirilerek, diğer unsurların sahte olarak tamamlanması ve bedelinin tahsili ile keşidecinin zarar görmesi mümkündür²⁷. Buna benzer bir durum olarak, unsurları açık bırakılan bir beyaz çekin keşideci tarafından imzalanarak lehdara verilmesi ve lehdarın anlaşma hilafına bu çeki doldurması veya kötü niyetli üçüncü bir kişinin bu beyaz çeki ele geçirerek unsurlarını tamamlaması halinde de muhatap bankanın yaptığı ödeme ile keşidecinin zarar görmesi olasıdır.

2. Tahrifat Halleri

Çekte tahrifat, çekin unsurlarının, üzerindeki imza ve beyanların, ilgililerin tümünün rızası olmaksızın değiştirilmesi, silinmesi ve kazanmasını ifade eder²⁸. Buna karşılık metni yazan keşidecinin yaptığı değişiklikler ile başta keşideci olmak üzere tüm sorumluların muvafakatleri alınarak yapılan değişiklikler, tahrifat sayılmaz²⁹.

a. Çekteki İsimlerin Tahrifi

Çekteki isimlerin tahrifi, çeki hak sahibi olmayan kişinin kullanabilmesi amacıyla yapılır. Çekte bulunabilecek isimler; keşidecinin, lehdarın, cirantaların, aval verenlerin ve teyit edenlerin isimleridir³⁰. TTK. m.724 uyarınca keşidecinin zararına sebep olabilecek tahrifat halleri, keşidecinin ve lehdar ismi üzerinde yapılan tahrifat halleridir. Keşidecinin ismi tahrif edilerek, aynı banka şubesinde çek hesabı bulunan başka bir kimsenin adının yazılması ve çekin banka tarafından ödenmesi halinde hesabından ödeme yapılan kişinin zararı söz konusu olur. Bu zarara muhatap bankayla beraber asli fail sıfatıyla tahrifatı bizzat yapan ve çeki çaldırarak tahrife neden olan ilk hesap sahibinin katlanması gereken bir durum ortaya çıkar³¹. Tahrifat, lehdar ismi üzerinde gerçekleşmişse, sahtelik başlığında anlatıldığı gibi, burada da keşidecinin zarar görmesi, çekin lehdara teslim edilmeden önce

²⁷ TÖRÜNER, s. 210.

²⁸ KAYAR, s. 188'de; tahrif edilmiş çeki, "geçerli şekilde tedavüle çıkarıldıktan sonra keşidecinin izni ve bilgisi olmadan üzerinde değişiklik ya da ilaveler yapılmış olan çek" olarak tanımlamaktadır.

²⁹ TEOMAN, s. 21.

³⁰ TÖRÜNER, s. 211.

³¹ TÖRÜNER, s. 212.

çalınmış veya kaybedilmiş olması sonucunda gerçekleşmiş olmasına bağlıdır. Çek tutarını gerçek hak sahibinden başkasının almasını sağlayan bir diğer yol da, çek metninde lehdarın isminin yanına “veya hamiline” ibaresi eklenmesidir³². Bu durumda çeki ele geçiren kimse, lehdarın ismini değiştirmeye gerek kalmaksızın TTK. m.697 gereğince hamiline hale getirdiği çek bedelini tahsil edebilir³³.

b. Çek Bedelinin Tahrifi

Keşidecinin çek bedeli üzerindeki iradesinden fazla bir bedeli tahsil etmek amacına dayalı olarak gerçekleştirilen bu tahrifat durumunu sadece çeki ele geçiren kötü niyetli bir kişi değil, çekin meşru hamili de yapabilir. Bedelde yapılan bu tahrifat durumu her zaman TTK. m.724'ün kapsamına girer. Çünkü tahrifatı kim yapmış olursa olsun böyle bir durumda keşidecinin zarar göreceği açıktır³⁴. Ancak tahrifattan önceki gerçek çek bedeli zarar kapsamı dışındadır.

c. Keşide Tarihinin, Keşide ve Ödeme Yerinin Tahrifi

Çekin keşide tarihi üzerinde tahrifat, özellikle, herhangi bir nedenle ibraz süresini geçiren hamil tarafından yapılmaktadır. Hamil, keşide tarihini değiştirerek öne almak suretiyle ibraz süresinin geçirilmediği görünümü yaratmayı, müracaat hakkını kazanmayı³⁵, hesapta para olması ihtimalinde bedeli tahsil etmeyi, aksi halde çeklerde baskı aracı olarak kullanılmayı sağlayan karşılıksız çek hükümlerinden yararlanmayı amaçlayabilir.

³² İNAN, S. 123-124.

³³ Madde 697'de “Çek: 1. “Emre yazılı” kaydıyla veya bu kayıt olmadan muayyen bir kimseye; 2. “Emre yazılı değildir” kaydıyla veya buna benzer bir kayıtla muayyen bir kimseye; 3. Veya hamile; ödenmek üzere keşide edilebilir. Muayyen bir kimse lehine olarak veya “Hamiline” kelimesinin yahut buna benzer diğer bir tabirin ilavesiyle keşide kılınan çek, hamile yazılı bir çek sayılır. Kimin lehine keşide edildiği gösterilmemiş olan bir çek, hamile yazılı çek hükmündedir” düzenlemesi yer almaktadır. İlgili hüküm Tasarı'nın 785. maddesine dili güncellenerek aynen alınmıştır.

³⁴ İNAN, s. 124.

³⁵ Yargıtay 12.HD., 12.10.2006, 15352/18995 sayılı kararında, takibe dayanak yapılan çekin keşide tarihinde tahrifat yapıldığını dikkate alarak, çekin tahrifat sebebiyle süresinde bankaya ibraz edilmediğini kabul etmiştir. Karar için bkz. Erhan GÜNAY, Yargıtay Kararları Eşliğinde Kambiyo Takip Hakkı ve Ceza Hukuku Yönüyle Uygulamalı Çek Rehberi, Ankara, 2009, s. 72.

TTK. m.711/f.1'e göre³⁶; çekten cayma, ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade edebilecektir. Gerçekte ibraz süresi geçtiği için çekten cayabilecek olan keşidecinin, bu imkânı, keşide tarihi üzerinde tahrifat yapılarak etkisizleştirilecek ve ibraz süresinin geçmediği izlenimi yaratıldığı için banka TTK. m.711 gereğince caymayı kabul etmeyecek ve hamile ödemede bulunacaktır. Bu durumda gerçekte geçerli bir nedenle çekten cayabilme hakkı olan keşidecinin TTK. m.724 bağlamında bir zararı ortaya çıkacaktır³⁷.

TTK m.708'de yer alan ibraz süreleri³⁸, çekin keşide ve ödeme yerine göre belirlendiği için çekin hamili, keşide yeri ve ödeme yeri üzerinde

³⁶ TTK.m. 711: “Çekten cayma, ancak ibraz müddeti geçtikten sonra hüküm ifade eder. Çekten cayılmamışsa, muhatap, ibraz müddetinin geçmesinden sonra dahi çeki ödeyebilir” hükmünü içermektedir. Söz konusu hüküm Tasarı'nın 799. maddesine dili güncellenerek alınmıştır. 18/02/2009 tarih ve 5838 sayılı Kanununun 32. madde düzenlemesiyle yürürlükten kaldırılan “ödemeden men'e ilişkin 3. fıkra hükmü”ne yer verilmemiştir.

³⁷ **TEKİL**, s. 83; **İNAN**, s. 124; **TÖRÜNER**, s. 212.

³⁸ TTK.m.708'de çekin ibraz sürelerine ilişkin; “Bir çek, keşide edildiği yerde ödenecekse on gün; keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir. Ödeneceği memleketten başka bir memlekette keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kıtada ise bir ay ve ayrı ayrı kıtalarda ise üç ay içinde muhataba ibraz edilmelidir. Bu bakımdan, bir Avrupa memleketinde çekilip ve Akdeniz'de sahili bulunan bir memlekette ödenecek olan ve bilmukabele Akdeniz'de sahili olan bir memlekette çekilip bir Avrupa memleketinde ödenmesi lazım gelen çekler aynı kıtada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır. Yukarıda yazılı müddetler, çekte keşide günü olarak gösterilen tarihten itibaren işler” hükmü yer almaktadır. Ancak söz konusu hüküm mevcut TTK. m.729 ile uyumsuzluk göstermekte ve bu durum doktrinde, ibraz sürelerinin hesaplanması ile ilgili görüş ayrılıklarına yol açmaktadır. Bazı yazarlar çekin ibraz sürelerinin çekin üzerinde yazılı bulunan keşide tarihinden itibaren başlaması gerektiğini belirtirken; kimi yazarlar ise, söz konusu sürenin TTK m.729 gereğince ertesi gün başlaması gerekeceğini belirtmişlerdir (bu konuda TTK. m.729'un uygulanması gerektiği yönünde görüşler için bkz. Yaşar **KARAYALÇIN**, Ticaret Hukuku III, Ticari Senetler Kambiyo Senetleri, Ankara 1970, s. 291; Reha **POROY/Ünal TEKİNALP**, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 19. Bası, İstanbul, 2010, s. 262; Fırat **ÖZTAN**, Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara, 2009, s. 279; TTK. m.708'in uygulanması gerektiği yönündeki aksi görüşler için bkz. Ömer **TEOMAN**, “Çekte İbraz Sürelerinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi,” Reha Poroy'a Armağan, İstanbul, 1995, s. 426 vd.; Abuzer **KENDİGELEN**, “Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı”, İBD, 1990, C.64, S.7-8-9, s. 591; Şafak **NARBAY**, Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, İstanbul, 1996, s.29;

tahrifat yaparak ibraz süresini uzatabilir. Bu durumda keşide tarihinin tahrifi ile aynı sonuçları doğurur.

d. Çekteki Çizgilerin ve Mahsup Kaydının Tahrifi

TTK. m.715/5 ve 717/2'ye göre; çek üzerindeki çizgilerin ve hesaba geçirilecektir kayıtlarının silinmesi hükümsüzdür³⁹. Bu hususlar üzerinde

TEKİL, s. 57.) Nitekim bu konu mevcut yasada değişiklik yapan TTK Tasarısı'nın madde gerekçelerinde de belirtilmiştir. Tasarı'nın 796. maddesi ile mevcut yasanın 708. maddesi dili güncellenmiş, ancak hüküm, mevcut yasanın 729. maddesinde yer alan düzenleme ile uyumlu hale getirilmiştir. Tasarı'nın 796.maddesine göre; “Bir çek, düzenlendiği yerde ödenecekse on gün; düzenlendiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir. İbraz süreleri, çekin düzenlendiğinin ertesi günü başlar” hükmü getirilmiştir. Mevcut yasanın 729. maddesi ise, dili güncellenerek Tasarı'nın 817. maddesine aynen aktarılmıştır. Bu konuda bkz. Şafak NARBAY, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz” Prof.Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan, İzmir 2005, DEÜHFD, C.7, Özel Sayı, s. 213.

³⁹ TTK.m. 715'e göre; “Bir çekin keşidecisi veya hamili, onu, 716'ncı maddede gösterilen neticeleri doğurmak üzere çizebilir. Çekin çizilmesi, çekin iç yüzünü birbirine muvazi iki çizgi çekmek suretiyle yapılır. Çek, umumi veya hususi olarak çizilebilir. İki çizgi arasına hiçbir işaret konmamış veya "Banka" kelimesi veya buna benzer bir tabir konmuş ise çek, umumi olarak çizilmiştir. Eğer iki çizgi arasına muayyen bir bankanın adı yazılmış ise, çek, hususi olarak çizilmiş demektir. Umumi çizgi, hususi çizgiye tahvil olunabilir; fakat hususi çizgi umumi bir çizgiye tahvil olunamaz. Çizgilerin veya zikredilen banka adının silinmesi, hükümsüz sayılır.” İlgili hüküm TTK Tasarısı'nın 803. maddesine dili güncellenerek aynen aktarılmıştır. Çizgili çekin hükümleri mevcut TTK. m.716'da düzenlenmiştir. Buna göre; “Umumi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak bir bankaya veya muhatabın bir müşterisine ödenebilir. Hususi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak adı gösterilen bankaya veya bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenebilir. Şu kadar ki; adı gösterilen banka, bedelin tahsili işini diğer bir bankaya bırakabilir. Bir banka, çizgili bir çeki, ancak müşterilerinden veya diğer bir bankadan iktisabedebilir. Kezalik onu, sözü geçen kimselerden başkaları hesabına tahsil edemez. Çek, birden fazla hususi olarak çizilmiş ise muhatabın bu çeki ödemeye mezum olması için çekin ikiden fazla çizilmemiş olması ve çizgilerden birinin, çekin bir takas odası tarafından tahsil edilebilmesi maksadı ile yapılmış olması şarttır. Yukarıdaki hükümlere muhalif hareket eden muhatap veya banka, çek bedelini aşmamak üzere, hasıl olan zarardan mesuldür.” İlgili hüküm TTK Tasarı'nın 804. maddesine dili güncellenerek aynen aktarılmıştır. Mevcut TTK. m. 717'e göre; “Bir çekin keşidecisi veya hamili çekin yüz tarafına mailen enine doğru "Hesaba geçirilecektir" kaydını veya

tahrifat yapılarak anlaşılacak hale getirilirse ve bu çeki muhatap banka normal bir çek gibi, yani çizgili çek ya da mahsup kaydı taşıyan bir çek olduğunu anlamadan ödeme yaparsa TTK. m.716/5 ve 717/3 gereğince çek bedelini aşmamak üzere oluşan zarardan sorumlu olur.

IV. Sorumluluğun Niteliği

1. Genel Olarak

Sahte ve tahrif edilmiş bir çekten dolayı asıl sorumlu olan kişi, sahtelik ve tahrifat halini bizzat yaratan kişidir. Sahte ve tahrif edilmiş bir çekin muhatap banka tarafından ödenmesinden sonra zarara uğrayan keşideci, çekte sahtelik ve tahrifat durumunu yaratan bu kişiye genel hükümlere dayanarak başvurulabilir. Bu durumda sorumluluğun dayanağı, BK. m.41 gereğince haksız fiildir. Öyleyse TTK. m.724, çekte sahtelik ve tahrifat fiilini gerçekleştirerek bir zarara yol açan asıl fail dışındaki kişilerden hangisinin zararı üstleneceğini belirten bir hükümdür. Burada üzerinde durulması gereken nokta, TTK. m.724'ün sadece “asıl failin bulunmadığı” durumlarda mı uygulanacak bir hüküm olduğu, yoksa “asıl failin bulunduğu durumlarda” da ayrıca uygulanabilecek bir hüküm olup olmadığıdır⁴⁰. Keşidecinin, sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden dolayı uğradığı zarardan, aşağıda da açıklanacağı üzere, asıl fail “haksız fiil hükümleri”ne göre, muhatap banka ise, TTK. m.724 gereğince “kanundan ötürü kusursuz sorumluluk ilkesi”ne göre sorumlu olacaktır. Yargıtay, asıl failin bulunduğu durumlarda dahi keşidecinin uğradığı zararın tamamını muhatap bankadan talep edebileceğini belirtmektedir⁴¹.

buna benzer bir tabiri yazarak çekin nakten ödenmesini menedebilir. Bu takdirde çek; muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas, hesap nakli suretiyle kayden ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer. "Hesaba geçirilecektir" kaydının çizilmesi hükümsüzdür. Yukarıdaki hükümlere aykırı hareket eden muhatap, çekin bedelini aşmamak üzere hasıl olan zarardan mesuldür” hükmü yer almaktadır. Söz konusu hüküm TTK Tasarısı'nın 805. maddesine dili güncellenerek aynen aktarılmıştır.

⁴⁰ İNAN, s. 122.

⁴¹ Yargıtay 11.HD.21.02.1991 Tarih, 9256 E., 1139 sayılı karar için bkz. Erdoğan **MOROĞLU**, Notlu İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, İstanbul, 1999, s. 512.

2. Muhatap Bankanın Sorumluluğu

a. Muhatap Bankanın Kusursuz Sorumluluğu

Sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesi sebebiyle muhatap bankanın sorumluluğunu, doktrin⁴² ve Yargıtay⁴³, “kanundan doğan” ve “kusursuz bir sorumluluk” olarak nitelendirmektedir. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun bir kararında⁴⁴ banka, sahtelik ve tahrifat halini iğfal kabiliyeti nedeniyle fark etmemiş bile olsa, sırf ödemeyi yapmış olmak sebebiyle ortaya çıkan zarardan keşideciye karşı sorumlu kabul edilmiştir. Uygulamada, muhatap bankanın sahte ve tahrif edilmiş bir çeki ödemesi neticesinde keşideci, uğradığı zarar için dava açmaktadır; keşideci böyle bir durumda sadece sahtelik ve tahrifat fiilini ispat edecek, uğradığı zararı ispat etmek zorunda kalmayacaktır; zira keşidecinin çek tutarı kadar zarar gördüğü karinesi mevcuttur⁴⁵. Banka, oluşan neticeden kusuru olmasa da sorumlu olduğu için, sorumluluğu netice sorumluluğu şeklinde görülmektedir ve bankanın kusursuzluğunu ispat ederek sorumluluktan kurtulması mümkün değildir. Muhatap bankanın sorumluluktan kurtulması için keşidecinin kusurlu olduğunu ispat etmesi gerekmektedir. Keşidecinin kusurunun varlığı halinde muhatap bankanın sorumluluğu, keşidecinin

⁴² İNAN, s.126; Celal GÖLE, Çek Hukuku, Ankara, 1989, s. 151-152; KALPSÜZ (EREM/ÇELEBİCAN), s. 139; POROY/TEKİNALP, s. 291; Hasan PULAŞLI, Kıymetli Evrak Hukuku, 9. Bası, Ankara, 2009, s. 260; KAYAR, s. 189; PASLI, s. 655.

⁴³ Yargıtay 11.HD.15.04.1982 tarih, 1270 E., 1728 Kararı için bkz. Hulusi GÜRBÜZ, Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, İstanbul, 1989, s. 850; Yargıtay 11.HD., 07.02.2002, E.2001/8539, K.2002/954 sayılı kararında; ödeme yapan bankanın kusursuz da olsa sorumlu olduğunu, tahrif edilmiş çekin muhatap bankanın başka bir şubesine ibraz edilmiş olmasının sorumluluğa etki etmeyeceğini belirtmiştir. Karar için bkz. <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=17802>; Yargıtay 11.HD., E. 2004/12965, K.2005/10621 sayılı kararı için bkz. Uyarı Mevzuat ve İçtihat Programı (Erişim Tarihi: 24.06.2010); 11.HD., 23.03.1989, E.88/4314, K.89/1859. Karar için bkz. YKD., C.16, S.4, s. 565-566; Yargıtay 11.HD., 21.02.1991, E.9256, K.1139 sayılı karar için bkz. Gönen ERİŞ, Açıklamalı, İçtihatlı, Uygulamalı Çek Kanunu, Genişletilmiş-Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara, 2004, s. 158.

⁴⁴ Yargıtay HGK. 15.06.1994 tarih, E. 178, K.398. Karar için bkz. YKD, Y. 1995, S.4, s. 533 (kararda sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinden muhatap bankanın sorumlu olacağı hükme bağlanmış, ancak sahteliğin inandırıcı olup olmadığı, iğfal kabiliyetinin bulunup bulunmadığı kanuni unsurlar arasında sayılmamıştır).

⁴⁵ İNAN, s.127.

kusuru oranında kısmen ya da tamamen ortadan kalkabilecektir⁴⁶. Dolayısıyla keşidecinin kusurunun varlığı halinde ortaya çıkan zarara kimin katlanacağı keşideci ve muhatap banka kusurlarının belirlenmesi ile saptanacaktır. Buradan çıkan sonuç, keşidecinin kusurunun varlığı halinde muhatap bankanın kusuru da önem kazanacak, ancak keşidecinin bir kusuru söz konusu olmayan durumlarda bankanın bir kusurunun olup olmadığı araştırılmayacak ve banka kusursuz bile olsa ortaya çıkan zarardan sorumlu olacaktır⁴⁷.

b. Muhatap Bankanın Kusurlu Olduğu Haller

TTK. m.724 açısından keşidecinin kusurunun varlığı halinde muhatap bankanın kusurlu olup olmadığı önem taşımaktadır. Keşidecinin kusuru yanında muhatapın da herhangi bir kusuru söz konusu ise, her iki tarafın kusur oranına göre sorumluluk miktarı tayin edilecektir. Keşidecinin kusuru söz konusu olduğu halde muhatapın kusuru söz konusu edilemiyorsa, söz konusu zarara keşideci katlanacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere, muhatap bankanın kusursuz bile olsa sorumlu olduğu durum, sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden dolayı keşideciye herhangi bir kusurun atfedilemeyeceği hallerdir. Bankalar her zaman anonim ortaklık şeklinde kurulmak zorunda olduğu için tacir sıfatını taşırlar ve tacir sıfatının gerektirdiği basiretli tacir gibi davranmak yükümlülüğü altındadırlar (TTK m.20, f.2). Dolayısıyla muhatap bankanın özen ölçüsü keşideciye nazaran daha ağır bir kıstasa bağlanmaktadır.

Muhatabın kusurlu olduğu hallerin başında “çekteki imzanın keşideciye ait olup olmadığına incelenmemiş olması”, “sahtelik ve tahrifat ilk bakışta anlaşılabilir olmasına rağmen ödeme yapılmış olması” gelmektedir. “Sahte imzalı bir çek ibraz olduğunda, çek hesabında para yokken çek hesabı dışında başka bir hesaptan ödeme yapmak⁴⁸”, “keşidecinin çek defterini kaybettiğini zamanında bildirmesine rağmen bunu diğer şubelerine derhal bildirmeyerek çekin ödenmesine sebebiyet vermek”, “keşideciye göndermesi

⁴⁶ 11.HD., 18.06.1991, E.9199, K. 4147. Karar için bkz. Gönen **ERİŞ**, Uygulamalı Çek Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, 2003 (Çek Hukuku), s. 158.

⁴⁷ **PULAŞLI**, s. 260; **ERİŞ**, Çek Hukuku, s. 282; **İNAN/KIVANÇ**, s. 161’de, sahte ve tahrif edilmiş çeklere ilişkin olarak uygulamada genellikle tarafların kusurunun araştırmakta olduğunu ve çoğu zaman da taraflar az ya da çok kusurlu bulunduğu için kusursuz sorumluluk esasının bu açıdan büyük bir önem taşımamakta olduğunu belirtmektedirler.

⁴⁸ Yargıtay 11.HD. 28.05.1979, E. 2576, K. 2828. Karar için bkz. **İNAN/KIVANÇ**, s. 160.

gereken ekstreleri zamanında göndermeyerek hesabından ödeme yapıldığını öğrenmesine olanak tanımamak⁴⁹”, “çift imzayla temsil edilmesi gereken bir anonim ortaklığın çekinin üzerinde tek imza bulunmasına rağmen ödemek⁵⁰” gibi hususlar çeşitli Yargıtay kararlarında muhatabın kusurlu sayıldığı haller olarak kabul edilmiştir. “Hamilin hak sahipliği konusunda ciddi şüpheler varsa”, “çekin keşide tarihi dikkat çekecek kadar eski ise” ya da “belli bir müşteriyle olan ilişkilerde o ana kadar hiç rastlanılmayan ölçüde yüksek bir meblağın çekte yer alması” hallerinde muhatap banka bu durumlarda dikkatli davranmalı, hatta keşidecinin bilgisine başvurmalıdır.

3. Keşidecinin Kusur Sorumluluğu

TTK. m.724 gereğince sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden doğan zarardan keşidecinin sorumlu tutulabilmesi için keşideciye çek defterini iyi saklamamış olması gibi kendisine yüklenen bir kusur isnadının mümkün olması gerekir. Keşidecinin söz konusu zarardan sorumluluğu bir “kusur sorumluluğu”dur. Madde metninde yer alan kendisine bırakılan çek defterini iyi saklamamış olması “gibi” kelimesinden bunun keşidecinin kusuruna bir örnek olarak verildiği anlaşılmaktadır. Yargıtay kararlarında, “keşidecinin, çek defterini kaybetmesi⁵¹” ve “kaybolduğunu zamanında bankaya bildirmemesi⁵²”, yine aynı şekilde “boş ve imzalı bir çeki kaybetmesi ve durumdan bankayı zamanında haberdar etmemesi⁵³”, “çek defterini kendisi saklamaması, örneğin saklaması için muhasebecisine vermesi⁵⁴”, “çekin iyi bir şekilde saklanması için gerekli tedbirleri almaması”, “çek üzerinde tahrifat yapılmasına olanak sağlayacak şekilde, örneğin kurşunkalemle doldurması”, “çek karnesinin yapraklarını kontrol etmemesi”, “çek defterinin koçanına çeki kime verdiğini yazmaması”, “çek defteri üzerinde rakam ve yazı ile yazılabilecek kısımların önünde eklemeler

⁴⁹ Yargıtay TD., 30.03.1965, 1211 N. Kararı için bkz. **REİSOĞLU**, Çek, s. 313.

⁵⁰ Yargıtay 11. HD., 23.02.1981, E. 4528, K. 4880. Karar için bkz. **İNAN/KIVANÇ**, s. 161.

⁵¹ Yargıtay 11. HD. 04.02.1980, E. 450, K. 453; Yargıtay 11. HD., 19.04.1982, E. 1804, K. 1757. Karar için bkz. **İNAN/KIVANÇ**, s. 159.

⁵² Yargıtay 11.HD., 03.05.1982, E. 2117, K. 2067. Karar için bkz. **İNAN/KIVANÇ**, s. 159.

⁵³ Yargıtay 11.HD., 29.12.1994, E. 7388, K. 9965. Karar için bkz., **REİSOĞLU**, Çek, s. 122.

⁵⁴ Yargıtay 11.HD., 20.06.1996, E. 4149, K. 5123. Karar için bkz. **ERİŞ**, Çek Hukuku, s. 284.

yapılabilmesine olanak sağlayan boşluklar bırakması⁵⁵”, “çeki gerekli özen ve ihtimamla doldurmaması⁵⁶”, “bankanın gönderdiği ödeme dekontlarını incelemeyerek bankanın belli bir süre boyunca ödemesine engel olmaması” kusurlu davranış halleri olarak kabul edilmiştir⁵⁷. O halde keşidecinin kusurlu fiilleri ile çekin sahte olarak düzenlenmesini mümkün kılan ve kolaylaştıran tüm hareketler bu kapsamda nitelendirilebilecektir. Keşidecinin çekin ya da çek defterinin kullanımı veya muhafazası konusunda gerekli özeni göstermediği, gerekli bildirimleri zamanında muhatap bankaya yapmadığı durumlarda kusurundan söz etmek mümkün olabilecektir. Keşidecinin özen ölçüsü belirlenirken objektif kıstas esas alınarak, onun kendi işlerinde gösterdiği özen değil, çek kullanımının gerektirdiği dikkat ve özen içinde olması şartı aranacaktır. Keşideci eğer tacirse basiretli bir tacir gibi hareket etme ölçüsü esas alınacaktır⁵⁸.

V. Sorumluluğun Kapsamı

1. Keşideciye Karşı Sorumluluk

Sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinde keşideciye bir kusur isnat edilemedikçe doğacak zarardan muhatap banka sorumlu olacaktır. Çek bedelinin sahte olması durumunda keşidecinin çek bedeli kadar zarar göreceği açıktır.

2. Meşru Hamile Karşı Sorumluluk

Muhatap bankanın sahte ve tahrif edilmiş bir çeki ödemesi durumunda keşideci dışındaki çek ilgililerinin de zarar görmesi mümkündür. Çek üzerinde yapılacak tahrifat ve sahtelikle çekin meşru hamilinin değiştirildiğini fark etmeyen muhatap bankanın ödemede bulunması, çekin meşru hamilinin alacağını elde edememesine, dolayısıyla zararına sebep olur. Daha önce de belirtildiği gibi, muhatap bankanın TTK. m.713 gereğince ciranta imzalarının sıhhatini araştırma yükümlülüğü bulunmasa da,

⁵⁵ Bedrettin **YILMAZ**, Sahte veya Tahrif Edilmiş Çek, http://www.turkhukusitesi.com/makale_696.htm, s. 7 (Erişim Tarihi 20.05.210).

⁵⁶ **YILMAZ**, s. 7.

⁵⁷ **TÖRÜNER**, s. 214’de, keşidecinin kusurlu davranışlarının bunlarla sınırlı olmadığını, örneğin belirli ve sürekli bir imza biçimi benimsemeyerek görevli banka memurunun yanlışlığına düşmesine neden olan ya da itimada şayan olmayan bir kimse veya daha önceden sahtelikten sabıkası bulunan bir kimseye bilerek veya geçmişini araştırma olanağını kullanmayarak çeki teslim eden keşidecinin kusurlu bulunduğunu belirtmektedir.

⁵⁸ **TEKİL**, s. 85.

ciro zincirinin düzgünlüğünü araştırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ciro zincirinde kopukluk bulunduğu takdirde muhatap bankanın ödeme yapmaması gerekmektedir. Zira ciro zincirindeki kopukluk, çekin hak sahibi olmayan kişiler tarafından ele geçirilmiş olduğuna bir karine teşkil etmektedir. O halde ciro zincirinde, muhatap banka tarafından tespit edilmesi mümkün bulunan kopukluk hallerine rağmen muhatap banka tarafından yapılan ödeme neticesinde muhatap bankanın meşru hamile karşı sorumlu olduğu söylenebilecektir⁵⁹. Muhatap bankanın meşru hamile karşı sorumluluğunda, zarar gören keşideci olmadığı için TTK. m.724 uygulama alanı bulamayacaktır. Muhatap ile keşideci dışındaki hiçbir çek ilgisi arasında akdi bir ilişki söz konusu olmadığı için, muhatap bankanın meşru hamile karşı akdi sorumluluğundan da söz edilemez. O halde buradaki sorumluluk, haksız fiil hükümlerine dayanan bir kusur sorumluluğudur. Çek hamilinin çek yaprağını iyi saklamaması, çekin çalınması ya da kaybı halinde derhal keşideciyi haberdar etmemesi kusurlu davranış örnekleridir. Bu hallerde BK. m.44 gereğince muhatap bankanın sorumluluğu, hamilin kusuru oranında hafifleyecektir⁶⁰.

VI. Sorumluluktan Kurtulma Şartları

TTK. m.724 gereğince, sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinden doğan sorumluluktan kurtulmak için bankalar, keşideci ile yaptıkları çek anlaşmalarına tek taraflı olarak önceden hazırladıkları sorumluluktan kurtulma kayıtlarını eklemektedirler. Bu durumda keşideci, söz konusu anlaşmayı imzalamakla önceden sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinden doğacak zarara kendisinin katlanacağını kabul etmiş olur⁶¹. Burada öncelikle TTK. m.724'ün emredici nitelikte olup olmadığı konusunun tartışılması gerekmektedir. Zira emredici nitelikte kabul edilirse aksinin sözleşme ile kararlaştırılması mümkün olmayacaktır. Ticaret Kanunu'nda yer alan kıymetli evraka ilişkin hükümler, genellikle emredici nitelikte olmakla beraber, kambiyo ilişkisi dışında çek anlaşmasına istinaden keşideci ile muhatap arasındaki ilişkiyi düzenleyen TTK. m.724'ün emredici

⁵⁹ YILMAZ, s. 9.

⁶⁰ İNAN/KIVANÇ, s. 161.

⁶¹ REİSOĞLU, Çek, s. 314.

nitelikte sayılmaması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz⁶². Dolayısıyla bu hususta sorumsuzluk anlaşmaları düzenlenebilecektir⁶³.

Sorumsuzluk anlaşmaları, Borçlar Kanunu'na göre akdin ihlalden doğan zararın gerçekleşmesinden önce alacaklı ve borçlu arasında açık veya kapalı olarak ileride alacaklı lehine ortaya çıkma ihtimali bulunan tazminat talebinin doğmasına tamamen veya kısmen engel olmak üzere bağımsız olarak veya asıl sözleşmeye ek olarak yapılabilmektedir. Sorumsuzluk anlaşmaları, borçlunun kural olarak her türlü kusurundan sorumlu olduğunu öngören ve bir yedek hukuk kuralı niteliğindeki BK. m.96/1'in aksinin taraflarca kararlaştırılmasıdır. BK. m.96'ya göre; borçlu, kendi kusursuzluğunu ispat etmedikçe meydana gelen her türlü zarardan sorumludur. Emredici nitelikte olmayan bu kuralın aksi taraflarca kararlaştırılabilir. Sorumsuzluk anlaşması, sözleşmenin kurulduğu sırada veya en geç zarar doğmadan önce yapılmalıdır. Zira zarar doğduktan sonra yapılan anlaşma sorumsuzluk anlaşması değil, ibra veya sulh sözleşmesi sayılır⁶⁴.

Sorumsuzluk anlaşması BK. m.99'da düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; borçlunun hafif kusuru halinde borca aykırılıktan sorumlu olmayacağı yönünde sözleşmeye sorumsuzluk kayıtları konulması kural olarak geçerlidir. Ancak borçlunun hile veya ağır kusuru halinde sorumlu olmayacağına dair kayıtlar batıldır. Bu hüküm sebebiyle çek anlaşmasında yer alan sorumluluktan kurtulma şartı, bankanın hilesi (kastı) veya ağır kusuru bulunduğu hallerde geçersiz olacaktır. Hafif kusur halinde ilkeye bir istisna getirilmiştir. Buna göre, sorumsuzluk anlaşması gereği tazminat istemekten vazgeçen taraf (yani alacaklı), vazgeçme iradesini beyan ettiği sırada karşı tarafın (borçlunun) hizmetinde bulunuyor veya sorumluluk hükümet tarafından verilen bir sanatın icrasından doğuyorsa, hâkim, takdir hakkına dayanarak sorumsuzluk anlaşmasını geçersiz sayabilir. Doktrin ve Yargıtay "hükümet tarafından verilen imtiyaz" terimini geniş yorumlamakta ve bankalar, sigorta şirketleri gibi kurumları da bu hükmün kapsamına dâhil

⁶² Aynı görüşte İNAN, s. 139; POROY/TEKİNALP, s. 291.

⁶³ ÖZTAN, s. 258'de, sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinde, bankanın herhangi bir kusurunun bulunmadığı durumlarda rizikonun keşideciye kaydırılması yolundaki anlaşmalarda hukuka aykırı bir yön bulunmadığı, buna karşılık bankanın ibraz edilen çekte sahtelik ve tahrifat bulunup bulunmadığı konusunda kendisinden beklenebilecek dikkat ve ihtimalla araştırma mükellefiyetinden kurtaracak bir şartı çek anlaşmasına koymasının hüküm ifade etmeyeceğini belirtmektedir.

⁶⁴ Fikret EREN, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2001, s. 259 vd.

etmektedirler⁶⁵. Doktrinde BK. m.99'da yer alan imtiyaz kavramı ile neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar, hükümde geçen "imtiyaz suretiyle verilen" ibaresini, idare hukuku anlamında imtiyaz sözleşmesi ile elde edilen imtiyaza eşdeğer kabul etmektedirler⁶⁶. Ancak doktrinde çoğunluk bulan görüş⁶⁷ ve Yargıtay⁶⁸, maddede sözü geçen imtiyaz ibaresini, kanun koyucunun, icrasını resmi bir izin veya ruhsata bağlı tuttuğu faaliyetler olarak kabul etmektedirler⁶⁹. Böylelikle bankanın hafif kusurlu olduğu hallerde hâkimin takdir yetkisine bağlı olarak çek anlaşmasında yer alan sorumluluktan kurtulma şartları batıl kabul edilebilecektir⁷⁰.

Borçlar Kanunu'nun 100. maddesine göre, borçlu, kural olarak yardımcı kişilerin kusurundan doğan zararlardan dolayı sözleşmenin diğer tarafına karşı sorumludur⁷¹. Taraflar bu sorumluluğu kısmen ya da tamamen kaldıran bir sözleşme yapabilirler. Ancak alacaklı, borçlunun hizmetinde ise veya sorumluluk hükümet tarafından imtiyaz suretiyle verilen bir hizmetin icrasından doğuyorsa borçlu, sözleşme ile ancak yardımcısının hafif

⁶⁵ Sermet **AKMAN**, Sorumsuzluk Anlaşması, İstanbul, 1974, s. 68.

⁶⁶ Seza **REİSOĞLU**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 10. Bası, İstanbul, 1995, s. 294.

⁶⁷ **AKMAN**, s. 62 vd., Yaşar **KARAYALÇIN**, Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler, C.V, Ankara, 1997, s. 84.

⁶⁸ Yargıtay HGK, 14.06.1995, E. 1995/11-425, K. 1995/616; Yargıtay 19. HD., 02.06.1994, E. 1993/5800, K. 1994/5618. Kararlar için bkz. Yusuf Gökhan **PENEZOĞLU**, Hukuki Yönleriyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri, İstanbul, 2004, s. 116, dph. 416.

⁶⁹ Yargıtay HGK., 15.06.1994, E. 178, K. 398. Karara göre; "...Türkiye'de bankalar hükümetçe imtiyaz suretiyle verilen bir işi yapan müesseseler" olarak kabul edilmektedir (karar için bkz. YKD., Y.1995, S.5, s.532).

⁷⁰ Yargıtay 11.HD., 07.04.1992, E.1991/1137, K.1992/5968 sayılı kararında; TTK'nun 724. maddesinin 1. fıkrasına göre sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmiş olmasından doğan zararın ödeyen bankaya ait olduğuna ve bankaya yükletilen bu sorumluluğun sözleşme ile Borçlar Kanunu'nun 99/2. maddesi gereğince kaldırılamayacağını belirtmiştir. Karar için bkz. <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=17802> (Erişim Tarihi: 24.06.2010).

⁷¹ HGK.15.06.1994, E.94/178, K.94/398 sayılı kararında, sahte ve tahrif edilmiş çeki ödeyen muhatap bankanın adam çalıştıran sıfatıyla da sorumlu olduğunu, bankanın bu sorumluluktan kurtulabilmesi için gerekli özeni göstermiş olması halinde de sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinden doğan zararın gerçekleşeceğini ispat etmesi gerektiğini belirtmiştir. Karar için bkz. **PULAŞLI**, s. 261, dph.860.

kusurundan doğan zararlardan sorumlu olmayacağına ilişkin şart koyabilir. Dolayısıyla zarara yol açan, bankanın yardımcı şahsıysa, bu şahsın hafif kusuru halinde bankalar sorumsuzluk kaydı koyarak sorumluluktan kurtulabileceklerdir. Dolayısıyla sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinde, bu fiili, bankanın organının mı, yoksa yardımcı şahsın mı gerçekleştirdiğinin önemi vardır. Zira MK.48/2 gereğince, bankanın organlarının kusurlu fiilleri, bizzat bankanın kendi kusuru sayılır ve bu durumda BK. m.99 uygulanır; ancak zarara yol açan bankanın organı değil de yardımcı şahsıysa BK. m.100 uygulanacaktır⁷².

VII. Muhatap Bankanın Rücu Hakkı

Sahte ve tahrif edilmiş bir çeki ödeyerek aslında keşidecinin uğradığı zararın tamamını veya bir kısmını gidermek zorunda olan muhatap bankanın, bu ödemedan dolayı uğradığı zararı için TTK. m.724 gereğince keşideciye rücu etmesi mümkün değildir. Çünkü sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesinde eğer keşidecinin kusuru söz konusu ise, zarara keşideci katlanacak ve muhatap bankanın bu ödeme dolayısıyla bir zararı olmayacaktır. Eğer keşideci kusurlu değilse, zarara muhatap bankanın katlanacağı TTK. m.724 ile açıkça belirtilmiş olduğu için, keşideciye rücu etmesi söz konusu olamayacaktır⁷³.

Sahte ve tahrif edilmiş bir çeki ödeyen muhatap bankanın bu ödemedan dolayı öncelikle bu zararın ortaya çıkmasına sebep olan kişiye, yani sahtecilik ve tahrifat failine rücu etmesi düşünülür. Sahtelik ve tahrifat failini gerçekleştiren bankadan çek bedelini tahsil eden kişiyle banka arasında BK. m.51 uyarınca eksik teselsül ilişkisi söz konusu olduğundan bankanın haksız fiil hükümlerine istinaden faile rücu edip keşideciye ödediği meblağı failden talep etme hakkı söz konusu olmaktadır. Muhatap banka, faile karşı sebepsiz zenginleşme hükümlerine de dayanabilir.

Bankanın çek bedelini ödediği hamilden bu tutarı geri alınamayacağı, yani hamile rücu etmesinin mümkün olup olmadığı konusunda ise, TTK. m.704⁷⁴ hükmü dikkate alınarak bir yorum yapmak gerekmektedir. İlgili

⁷² Bir bankanın genel müdürü, yönetim kurulu, genel kurulu bankanın organlarıdır. Yargıtay bir kararında banka şube müdürünü de organ olarak kabul etmiştir. Doktrinde organ kavramı geniş yorumlanmakta şube müdürü ve kısım şefi organ olarak kabul edilmektedir. Ancak memurların organ olarak sayılması imkânsızdır; yardımcı şahıs olarak kabul edilmesi gerekir (PASLI, s. 668).

⁷³ İNAN, s. 125.

⁷⁴ TTK m.704: “Çek, herhangi bir suretle hamilinin elinden çıkmış bulunursa ister hamile yazılı bir çek bahis mevzuu olsun, ister ciro suretiyle nakledilebilen bir çek bahis mevzuu

maddeye göre, çeki kötü niyetle iktisap etmiş ya da çeki iktisap etmekte ağır kusuru bulunan hamil, çeki geri vermekle yükümlüdür. Ancak bu yükümlülüğüne rağmen çeki ibraz ederek çek bedelini tahsil ederse, sebepsiz zenginleşme veya haksız fiil hükümlerine göre çek tutarını bankaya iade etmek zorunda kalacaktır⁷⁵. Bu konuda Yargıtay aynı görüşü paylaşmaktadır⁷⁶. Çeki iktisap eden iyi niyetli hamile karşı ise, muhatap bankanın bir dava hakkı yoktur.

VIII. Sonuç

TTK. m.724, sahte ve tahrif edilmiş bir çekin muhatap banka tarafından ödenmesi ve bu ödemedan keşidecinin zarar görmesi halinde, keşideci ve muhatap arasında zarara kimin katlanacağını öngören bir hükümdür. TTK Tasarısı'nın 812. maddesine dili güncellenerek aynen alınan söz konusu madde, bu tür bir çekin ödenmesiyle ortaya çıkacak zarara, sahtelik veya tahrifat fiilini bizzat gerçekleştiren fail dışındaki kişilerden kimin katlanacağını ortaya koymaktadır. TTK. m.724, burada, keşidecinin herhangi bir kusuru bulunmadıkça, ekonomik yönden keşideciden daha güçlü konumda olan ve sahtelik ve tahrifat hallerini tespit etme olasılığı daha yüksek bulunan bankaları sorumlu tutmuştur.

TTK. m.724'ün uygulanabilmesi için öncelikle ortada sahte veya tahrif edilmiş bir çekin bulunması, bu çekin banka tarafından ödenmiş olması ve bu ödemedan keşidecinin zarar görmesi gerekir. TTK. m.724'ün uygulanmasını gerektirecek sahtecilik hallerinin başında, keşidecinin imzasında sahtelik gelmektedir. TTK. m.724'ün uygulanması bakımından sahteliğin keşideci imzasında veya çekteki diğer imzalarda olmasının bir önemi yoktur. Önemli olan bu sahtelikten dolayı keşidecinin zarar görmesidir. Çekin tedavülü imkanını sağlayan ciro imzalarının dışındaki imzaların sahteliği ise, herhangi bir zarara yol açmaz. Keşidecinin zararını, dolayısıyla da TTK. m.724'ün uygulanmasını gerektirecek beyanlardaki sahtelik halleri; çek tutarı, lehdar ismi ve tartışmalı olmakla birlikte temsil ile ilgili beyanlarda olanlardır. Diğer beyanlarda, örneğin aval ve teyit beyanlarında yapılan sahtelikler ise, keşidecinin zararına yol açmayacağı için

olup da hamil hakkını 702. maddeye göre ispat etsin çek eline geçmiş bulunan yeni hamil ancak çeki kötü niyetle iktisap etmiş olduğu veya iktisapta ağır bir kusuru bulunduğu takdirde o çeki geri vermekle mükelleftir". İlgili madde Tasarı'nın 792. maddesine aynen dili güncellenerek alınmıştır.

⁷⁵ **REİSOĞLU**, Çek, s.316.

⁷⁶ Yargıtay 11. HD., 13.12.1983, E. 5183, K. 5669. Karar için bakınız **ERİŞ**, Çek Hukuku, s. 162.

bu madde kapsamına girmezler. Çek üzerinde yapılan tahrifat halleri; çekteki isimler, çek bedeli, keşide tarihi, keşide ve ödeme yeri üzerinde olmaktadır.

Sahte ve tahrif edilmiş bir çekten dolayı asıl sorumlu olan kişi, sahtelik ve tahrifat halini bizzat yaratan kişidir. Sahte ve tahrif edilmiş bir çekin ödenmesi sebebiyle muhatap bankanın sorumluluğunu, doktrin ve Yargıtay, kanundan doğan ve kusursuz bir sorumluluk olarak nitelendirmektedir.

Keşidecinin söz konusu zarardan sorumluluğu ise, bir kusur sorumluluğudur. TTK. m.724 gereğince, sahte ve tahrif edilmiş çekin ödenmesinden doğan sorumluluktan kurtulmak için bankalar, keşideci ile yaptıkları çek anlaşmalarına tek taraflı olarak önceden hazırladıkları sorumluluktan kurtulma kayıtlarını eklemektedirler. Kambiyo ilişkisi dışında çek anlaşmasına istinaden keşideci ile muhatap arasındaki ilişkiyi düzenleyen TTK. m.724'ün emredici nitelikte olmaması nedeniyle bu hususta sorumsuzluk anlaşmaları düzenlenebilecektir. Ancak sorumluluktan kurtulma şartı, bankanın hilesi (kastı) veya ağır kusuru bulunduğu hallerde geçersiz olacaktır. Bankanın hafif kusurlu olduğu hallerde ise, hâkimin takdir yetkisine bağlı olarak sorumluluktan kurtulma şartları batıl kabul edilebilecektir. Zarara yol açan, bankanın yardımcı şahıysa, bu şahsın hafif kusuru halinde bankalar sorumsuzluk kaydı koyarak sorumluluktan kurtulabileceklerdir.

KAYNAKLAR

AKMAN Sermet, Sorumsuzluk Anlaşması, İstanbul, 1974.

DOMANIÇ Hayri, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.IV, İstanbul, 1990.

EREN Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2001.

ERİŞ Gönen, Uygulamalı Çek Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara, 2003 (Çek Hukuku).

ERİŞ Gönen, Açıklamalı, İctihatlı, Uygulamalı Çek Kanunu, Genişletilmiş Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara, 2004.

GÖLE Celal, Çek Hukuku, Ankara, 1989.

GÜNAY Erhan, Yargıtay Kararları Eşliğinde Kambiyo Takip Hakkı ve Ceza Hukuku Yönüyle Uygulamalı Çek Rehberi, Ankara, 2009.

GÜRBÜZ Hulusi, Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, İstanbul, 1989.

İNAN Nurkut, Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara, 1981.

EREM Faruk/**KALPSÜZ** Turgut/**CELEBİCAN** Gürkan), İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, 2. Bası, Ankara, 1974.

KARAYALÇIN Yaşar, Ticaret Hukuku III, Ticari Senetler Kambiyo Senetleri, Ankara 1970.

KARAYALÇIN Yaşar, Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler, C.V, Ankara, 1997.

KAYAR İsmail, Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2006.

KENDİGELEN Abuzer, “Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı” İBD, 1990, C.64, S.7-8-9, 587-621.

MOROĞLU Erdoğan, Notlu İctihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 6. Bası, İstanbul, 1999.

NARBAY Şafak, Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, İstanbul, 1996.

NARBAY Şafak, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’nda Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz” Prof.Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan, DEÜHFD, C.7, Özel Sayı, 2005, s. 173-222

ÖZTAN Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, 16.Bası, Ankara, 2009.

İNAN Nurkut/**KIVANÇ** Serpil, Yargıtay 11.Hukuk Dairesinin Çeke İlişkin Kararları, 1979-1982, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, C.1, Ankara 1984, s. 125-174.

PASLI Ali, “Sahte ve Tahrif Edilmiş Çek”, İstanbul Barosu Dergisi, 2000, C. 74, S. 7-8-9, s. 635-672.

PENEZOĞLU Yusuf Gökhan, Hukuki Yönleriyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri, İstanbul, 2004.

POROY Reha/**TEKİNALP** Ünal, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 19. Bası, İstanbul, 2010.

PULAŞLI Hasan, Kıymetli Evrak Hukuku, 9. Bası, Ankara, 2009.

REİSOĞLU Seza, Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara 2003 (Çek).

REİSOĞLU Seza, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 10. Bası, İstanbul, 1995.

TEKİL Müge, Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul, 1997.

TEOMAN Ömer, Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I., Hukuki Mütalaalar, I. Kitap, 1989-1991, İstanbul, 1992.

TEOMAN Ömer, “Çekte İbraz Sürelerinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi,” Reha Poroy’a Armağan, İstanbul, 1995, s. 426-435.

TÖRÜNER Ekrem, “Ticaret Yasamız Açısından Çekte Sahtekarlık ve Tahrifat”, ABD, 1980, S.1, s. 204-221.

YILMAZ Bedrettin, Sahte veya Tahrif Edilmiş Çek, http://www.turkhukusitesi.com/makale_696.htm, s. 7 (Erişim Tarihi 20.05.210).